

द.नं १३८

संस्कृत

राजवाडे

नं-१३५

अंक

१६

शाखा

पदुलि

ग्रंथनाम

मूढमेव

शिवादिदेवप्रतिष्ठापदुलि

पदुलि

ग्रंथकार

काल

पृष्ठ

स्थल



३३४

(1)

॥अथप्रासादपूर्वकशिवादिसर्वदेवप्रतिष्ठापद्धतिः॥





(2A)

संपाद्यसंभृतिंसम्यक् सर्वकर्मोपयोगिनां ॥१॥ पंचरात्रं चतुरात्रं त्रिरात्रं चैकरा  
त्रकं ॥ आश्रित्यान्यतमं पक्षं कर्मसिद्धिर्यथा भवेत् ॥२॥ देवप्रतिष्ठासु दिनंसम्य  
ङ्निश्चित्य शास्त्रतः ॥ देवप्रतिष्ठादिवसादवाग्वै सप्तमे दिने ॥ कुंडानिसम्यङ्निर्माय  
मंडपेषु भलक्षणे ॥३॥ ॥ अथ संभाराः ॥ ॥ अर्कादिसमिधां प्रत्येकमष्टसहस्रं ।  
संक्षेपपक्षे आज्यचर्वादि लोकपालादिया गायत्र्या लाशादिसमिधां प्रत्येकमष्टस  
हस्रमष्टशतं वा ॥ पुष्पमालाकुंकुमकर्पूरकस्तूरीचंदनगुग्गुलुधूपदहनं आराति  
कंधटापादुकादर्पणं ॥ बलिसामग्री ॥ पायसभक्ष्यभोज्यं नैवेद्यं ॥ होमार्थमाज्यतिल  
यवाक्षतफलादिकं ॥ प्रतिकुंडं विष्टवाश्चत्वारः ॥ प्रतिकुंडं स्त्रुकुस्त्रुवौ ॥ आसनानि ॥ त्रि  
सूत्री ॥ श्वेतोष्णीसूत्रं ॥ सर्वतोभद्रादिरचनायश्चेतरक्तपीतनीलकृष्णवर्णकाः ॥ स्नप  
नकलशाः ॥ पल्लवाः ॥ कदलीस्तम्भाः ॥ पताकाध्वजाश्च दशदशा ॥ तेषां वेणुदंडाश्च ॥ व  
ज्रमौक्तिकवैडूर्यशंखस्फटिकपुष्परागेंद्रनीलमहानीलाः इति रत्नाष्टकं ॥ हरिता



(3)

प्र० ह०  
२

श्वेत

लमनः शिलाभ्रककुलं जनमाक्षिकसीसस्वर्णगैरिका इति धात्वष्टकं। तिलयवमु  
द्गगोधूमनीवारश्यामाकसर्षपव्रीहि इति बीजाष्टकं। सुवर्णरजतताम्रलोहत्रयुसी  
सकांस्पपीत्यारव्यधात्वष्टकं। मधुपर्कपात्रं सौवर्णं तांभ्रवा। अर्घ्यपात्रं। शतैकद्वित्रि  
माषसुवर्णशिलाका। स्थापनीयकलशरत्नानि षोडशद्वारकलशाष्टौ लोकपालक  
लशाः। वेदीकलशाश्चत्वारः। वास्तुमंडलकलशकुंडकलशाः कुंडसंख्यया। निशक  
लशाः स्तपनकलशाः पंचचत्वारिंशत्। कलशसंख्यया शरावाणि। धारासहस्रा  
न्वितौ कलशौ। गजाश्वरथ्यावल्मीकसंगमकुलद्वयवराहोत्खातराजद्वारमृदः।  
जटामांसीवचाकुष्ठशैलेयहरिद्रादारुहरिद्राशुंठीचंपकमुस्ता इति दश। सर्वौष  
ध्यः। पंचगव्यं दध्नुः कूप्यकू। व्रीहियवतिलगोधूमनीवारश्यामाकमुद्गा इति सप्तधा  
न्यानि। शय्यासोपस्करा। वस्त्रं चामरं विचित्रवितानं त्रयोदुकूलपट्टाः। ऋत्विग्वर  
णसामग्री। शिल्पिवस्त्रयुगमित्यादिसंपादितसंभारोऽश्वप्रतिष्ठादिनात्माकू स

(3A)

सदिनेत्रिदिनेद्विदिनेसद्योवाप्रासादाग्रेमंडपंकृत्वा उत्तरस्यावातन्मध्ये चतुरस्रां पं  
चहस्तां चतुर्हस्तां वाहस्तोद्धितां वेदीं मंडपोत्तरे चतुर्द्वारं स्नपनमंडपंतत्र वेदिकात्र  
यं चकृत्वा शिल्पिस्थानात्प्रासादं प्रादक्षिण्येन देवं तत्रानीय ॥ इति संक्षेपतः संभा  
राः ॥ विशेषेण हेमाद्रिणा उक्तं ॥ ॥ अथ प्रयोगः ॥ ॥ ततो भद्रपतिप्रागग्रेषु दक्षे  
यजमानः सपत्नीकः प्राञ्चुरखोपविश्य त्रीन्याणाम्यामान्कृत्वा पत्न्या समन्वारब्धः  
संकल्पं कुर्यात् ॥ अद्यात्मनः पापक्षयपूर्वकमात्मना सह पितृतोमा तृतश्च दश  
पूर्वदशापरैकविंशतिपुरुषमुक्तिकामनया लिंगवेदीगतपरमाणुसमसंख्यायु  
गसहस्रावधिशिवलोकनिवासपूर्वकं शिवसायुज्यसिद्ध्यर्थं त्रक्षय्यसुरवकामो  
हंतथा सर्वदुःखनाशव्याधिभयबंधुधनक्षयाभावसायवर्षज्ञातजीवितैककल्प  
स्वर्गवासनरकनिमग्नकुलायुतोद्धरणतदीयशिवलोकनयनश्चेतद्वापाधिक

(१)

ह० प्र०

३

रणकुलायुतयुक्तात्मकर्तृकशिवलोकनिवासकामः श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं अथ  
३ ३८ तिसप्तदिनपर्यंतं स्वकृतशैलप्रासादप्रतिष्ठासहितं चिस्तनार्चितशिवप्रतिष्ठास्ये  
कर्मकरिष्ये इति संकल्प्य ॥ ततस्तदंगलक्षणे होमसंकल्पः ॥ ॥ अथ मम पत्नी पुत्रादि  
कुटुंबसहितस्य एतत्कर्मपियुक्तसूहृत्संबंधिसहितस्य शिवप्रतिष्ठारथे कर्मणि प्रा  
सादवास्तौ भूर्ति पिंडिकामंडपकुंडतोरणस्तंभादिषु प्रधानांगकर्मसूचनाहीनाधि  
कांगतार्थिकमन्यथाकरणादिविविधावद्यसूचितसर्वारिष्टनिवर्हणार्थं अस्य क  
र्मणः साद्रूप्यार्थं आयुशरोग्य ऐश्वर्यमिदध्यायं च यज्ञपुरुषरूपी सवितृदेवता प्री  
त्यर्थं तिलव्रीहिभिः सवितृगायत्र्या ऋतुलिङ्गाराकूरमांडहोमपुरःसरं लक्षहोममधि  
कफलप्राप्तये वसोद्धारां च करिष्ये ॥ ततस्तदंगतया कर्मणः निर्विघ्नतासिद्ध्यर्थं गण  
पतिपूजनपूर्वकं स्वस्तिपुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नां दीश्राद्धमाचार्यादिवरणं  
च करिष्ये ॥ अथ्युदयिकं विधिवत्कृत्वा आचार्यादीन् च पुण्यात् ॥ यजमानः ॥

३



(4A)

अमुकगोत्रोत्पन्नोऽमुकशास्त्रीः अमुकशर्मायिजमानोऽहं । अमुकगोत्रोत्पन्नममुकशास्त्रा-  
ध्यायिनं अमुकशर्माणं ब्राह्मणं नूतनप्रासादपूर्वकचिरंतनार्चितशिवप्रतिष्ठाख्यक-  
र्मणि शिवप्रतिष्ठाकर्मकारयितुं एभिर्वस्त्रालंकारतांबूलादिभिराचार्यत्वाभूद्वृणो ॥ वृत्तो-  
स्मीतिप्रतिवचनं । वस्त्रालंकारादिभिराचार्यपूजयेत्यर्थयिच्च ॥ ॥ मंत्रमूर्तिर्भवान्नाथसं-  
साराद्योघनाशन ॥ प्रतिष्ठादिविधावस्मिन्कुरुकर्मयथादितं ॥ १ ॥ यथाशक्तस्यवागी-  
शोऽन्नाचार्यः सर्वकर्मसु ॥ तथाभ्यात्वाचार्योऽहोस्मिन्पञ्चकर्मणि ॥ २ ॥ त्वत्पसादा-  
च्चूर्तस्यसमग्रं फलमाप्नुयां ॥ संसारमयमीतेनयज्ञएषप्रकीर्तितः ॥ ३ ॥ प्रारब्धस्त्व-  
त्पसादेननिर्विघ्नं भवेद्विह ॥ ॥ एवं ब्रह्माणं सदस्यमृत्विजश्च ॥ ॥ यथाचतुर्मुखो-  
ब्रह्मास्वर्गलोकेऽपितामहः ॥ तथा त्वं भूमयज्ञोऽस्मिन्ब्रह्मत्वेन वृत्तोऽह्यसि ॥ १ ॥ त्वं नैश्वर्य-  
पितामाता त्वं प्रभुस्त्वं परायणं ॥ त्वत्पसादाच्च विप्रैर्वसुधैर्मनोनागतं ॥ २ ॥ आपदि-  
मोक्षणार्थाय कुरु कर्म ह्यत इति ॥ कृतिभिः सहितैः शुकैः समेतैः सुसमाहितैः ॥ ३ ॥



(5)

प्र० हे० आचार्येण च संयुक्तः कुरु कर्म यथोदितं ॥ ॥ इति ब्रह्माष्टमं प्रार्थ्य ॥ तथा सादस्य ॥ यथा च  
४ तर्मुखा ब्रह्मा सर्वकर्म विशारदः ॥ अस्मिन् यज्ञे वृत्तो सितं सादस्यो भव सुव्रत ॥ १ ॥ अस्य  
यागस्य निष्पन्नो भवतोऽथ र्थिता मया ॥ सुप्रसन्नाः प्रकुर्वंतु शांतिकं विधिपूर्वकं ॥ २ ॥ इति स  
र्वान् प्रार्थ्य ॥ ततः आचार्यः प्रमुखान् नृत्तविजः स्वशास्त्रोक्तविधिना मधुपर्कं कुर्यात् ॥ ततो  
यजमानः सर्वान् नृत्तविजः प्राञ्ज्मुखान् उपवेश्य स्वयं प्रत्यञ्ज्मुखं मुपावेश्य तस्य दक्षितः प  
त्नी चोपवेश्य देशकालौ संकीर्त्य करिष्यमाणं प्रासादपूर्वकं शिवप्रतिष्ठारव्येकर्मणि वृत्ता  
नृत्तविजो मधुपर्कं ग्राहयिष्ये ॥ ततो यजमानः वरुणक्रमेण मधुपर्कादिना तान् दृष्ट्वा  
कृष्ट्वा कूप्रजयेत् ॥ मधुपर्कस्त्वेवं ॥ विष्टरो विष्टरो विष्टरः ॥ प्रतिगृह्यतामिति यजमाने  
नोक्त्वा पंचविंशतिकुशमयं विष्टरं ब्राह्मणहस्ते दद्यात् ॥ स च प्रतिगृह्णामीति स्वी  
कृत्य ॥ अहं वर्षे तस्य वामदेव नृत्तविजः ॥ विष्टरो देवता ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ विष्टरोपवेशने  
विनियोगः ॥ ३ ॥ अहं वर्षे सुजातानां विद्युतामिव सूर्यः ॥ इदं तमधितिष्ठामि यो माक

४

(5A)

श्रामिधासति॥ इति मंत्रेण उदगग्रे विष्टर उपविशेत्॥ पाद्यमिति त्रिः॥ प्रतिगृह्यतामि  
ति निवेदेयेत्॥ प्रतिगृह्णामीति स्वीकृत्या॥ अर्घ्यमर्घ्यमर्घ्यं॥ प्रतिगृह्यतामिति निवेदितं  
गंधफलमाल्यादियुक्तं अर्घ्यं प्रतिगृह्णामीत्यंजलिना प्रतिगृह्य॥ आचमनीयमिति  
त्रिः॥ प्रतिगृह्यतामिति निवेदितं प्रतिगृह्णामीति स्वीकृत्या॥ निवेदिता किंचिदुद्धृत्य अ  
मृतोपस्तरणमसीत्यञ्चार्यपिबेत्॥ मित्रस्य त्वाचक्षुषा प्रतीक्षे इति मंत्रेण ब्राह्मणः  
कांस्ये निहितं मधुयुक्तं दधिरूपं मधुपर्कं मधुजामे आज्ययुक्तमानीयमानमीक्षते॥ अ  
थ यजमानः॥ मधुपर्को इति त्रिः॥ प्रतिगृह्यतामिति निवेदेयेत्॥ ततो ब्राह्मणः॥ देवस्य त्वा  
सवितुः प्रसेवश्चिनोर्बाहुभ्यां पूष्णे हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामीति अंजलिना प्रतिगृह्य  
मधुवाता इति तृचेनावेक्षते॥ मधुवाता इति तृचस्य राहुगणो गौतमऋषिः॥ विश्वे दे  
वा देवता॥ गायत्री छंदः॥ मधुपर्कविक्षणे विनियोगः॥ ॐ मधुवाता ० तु नः ३॥ ततः स  
व्यपाणौ कृत्वा अंगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यां त्रिः प्रदक्षिणमालो ज्य॥ वसवस्त्वा गायत्रेण

(6)

प्र० हे० छंदसाभक्षयंत्विति पूर्वस्यां किंचिदुत्क्षिपेत्। रुद्रास्त्वात्रैष्टुभेन० त्विति दक्षिणस्यां। आ  
दित्यास्त्वाजागतेन० ये त्विति पश्चात्। विश्वेत्वा अनुष्टुभेन० ये त्विति उत्तरतः। धृतेष्व  
स्त्विति मंत्रेण अंतरिक्षे त्रिरुत्क्षिपेत्। ततो भूमौ पात्रं निधाय ब्राह्मणो मधुपर्कैकदेशं गृ  
हीत्वा विराजोदहोसीति प्राश्याचम्य पुनर्गृहीत्वा। विराजोदोहमशीयेति प्राश्याचम्य  
पुनर्गृहीत्वा। मयि दोहः पद्यायै विराज इति प्राश्याचम्य। नमर्वै प्राश्नीयात्। नत्वा सिंग  
छेत्। शेषमप्युनिक्षिपेत्। पूर्वणाचमनीयादकेन अमृतापि धामसीति मंत्रेण पिबे  
त्। आचम्योदकेनाचमेत्। पुनस्तदैवोदकं गृहीत्वा। सत्यं यज्ञः श्रीर्भूमिश्चीश्रयतामि  
ति मंत्रेण प्राश्याचम्योदकेन द्विराचमेत्। ततो यजमानः। गौगौगौः प्रतिगृह्यतामि  
ति निवेदयेत्। ब्राह्मणः प्रतिगृह्णामीति स्वीकृत्य। मातारुद्राणामिति मंत्रस्य भार्ग  
वो जमदग्निऋषिः। गौर्देवता। त्रिष्टुप् छंदः। गोरुत्सर्जनविनियोगः। १०० मातारुद्रा  
णां दुहिता० धिष्ट। इष्टं च जत्वा। ओमुत्सर्जेति प्रैषं वदेत्। ततो अन्यैकत्सर्जेयुः॥



(6A)

अथ यजमानः। युवंवस्त्राणीति वस्त्रं। हिरण्यरूपेत्याभरणं। यज्ञोपवीतमित्यज्ञोपवीतं। गं  
धद्वारेति गंधं। याः फलिनीरिति फलं॥ इति आचार्यादिमधुपर्कपूजा॥ ॥ अथ यजमानः।  
ब्रह्मासदस्यादीनां मधुपर्कादीनां तं पूजनं पूर्ववत्। अस्य यागस्य निष्पत्तौ भवंतो भयार्थिता  
मया। सुप्रसन्नैः प्रकर्तव्यं कर्मेदं विधिपूर्वकं॥ १॥ स गवन्सर्वधर्मज्ञ सर्वधर्महृतांवर॥ वितते  
मम यज्ञे स्मिन् न कृत्वि कृतं भव सुव्रत॥ २॥ इति प्रत्येकं प्रार्थयत्। लक्ष्म्यहोमं कुशमांडहोमं च कृ  
त्वा। ततः प्रासादस्य पूर्वस्यादि त्रिउत्तरस्यां वा षोडशहस्तमानं दशहस्तं वा वाजपेयाद्युक्तप्र  
कारेण मंडपे विधेयः। तत्र मंडपमध्यत्रिभागे हस्तमानौ समचतुरस्रां वेदी विधायो वेद्याः ॐ  
पूर्वाग्निं दक्षिणार्कं त्रिपश्चिभवाय बुधेः शान्त्यादिषु क्रमेण चतुरस्रयो न्यर्द्धचंद्राभ्यां  
स्त्रिचतुषडस्रपद्माष्टास्त्रिकुंडानि उक्तप्रकारेण कृत्वा। मंडपेशान् कोणे ईशानेन्द्रयोर्मध्ये  
चतुरस्रं चतुर्वाकुं च कृत्वा। मंडपेशान् कोणे हस्तमात्रा मर्द्धहस्तां वा वप्रत्रययुक्तां समच  
तुरस्रां वेदी कृत्वा। ततो यजमानः। पूर्णकलशमर्घ्यपात्रफलदधिदूर्वा मांगलिकं सुवासि

न

ॐ

(७)

प्र० हे०  
६

नीश्वायतः कृत्वा आचार्यसहितैर्ब्राह्मणैः सह ब्रह्मघोषेण दुंदुभिर्बाह्वैश्च देवयजनमंडपंगच्छेत्। सपत्नीकोऽर्घ्यपात्रकरः शाकुनसूक्तं पठन् ब्रह्ममाणमंडपस्य पश्चिमद्वारे स्थित्वा। चतुर्भुजांश्च कुकूर्मस्योपरि स्थितां पद्मशंखचक्रशूलधरां प्रसन्नाननां हृदि ध्यात्वा। आगच्छ सर्वकल्याणिवसुधेलोकधारिणि। एषि वीजं ब्रह्मदत्तासि काश्यपेनाग्निं दिते॥ इति संप्रार्थ्य। पुष्पांजलिं दत्वा। उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन शतबाहुना॥ दंष्ट्राग्रैर्लब्ध्या देवियत्तार्थं प्रणमाम्यहं॥ १॥ ब्रह्मणा निर्मितो देवि विष्णुना शंकरेण च॥ पार्वत्या चैव गायत्र्या स्कंदवैश्रवणेन च॥ २॥ यमेन पूजिते देवि धर्मस्य विजिगीषया॥ सौभाग्यं देहि पुत्रांश्च धनं रूपं च देहि मे॥ गृहाणा धर्ममया दत्तं सौभाग्यं च प्रयच्छ मे॥ ३॥ जानुभ्यां धरणीं गत्वा र्घ्यं दद्यात्। अष्टांगार्घ्यं सलक्षणं। तोयक्षारकुशाग्रतिलतंदुल्यवसर्षपपुष्पद्रव्याणीत्यष्टांगार्घ्यं। पश्चिमद्वारेण मंडपं प्रविशेत्। मंडपप्रादक्षिण्येन वेद्याः पश्चिमतः आचार्यप्रमुखाः सर्वेऽक्षतृजः पूर्वाभिमुखः उपविशेत्॥ अथ

६

(7A)

याः

रु

जमानः। वेद्यां दक्षितेणो उदङ्मुख उपविशेत्। आचार्यादयः सदस्यानुमताः कृच्छादि  
प्रायश्चित्तं कुर्युः। यजमानाचार्यादयः पवनपावनभूतशुध्यादिकं कृत्वा। ततः आचार्य  
प्रमुखाः सर्वे यथा कर्म कुर्वेति यजमानो ब्रूयादिति हेमाद्रिः। अथाचार्यः आचम्य प्राणा  
यामादिदेशकालौ स्मृत्वा अथ यजमानस्य कृतसंकल्पसंस्थिर्यं यजमानानुज्ञातो  
देशकालानुसारतः ऋत्विगाचार्यादिसहितः शिवप्रतिष्ठादिकर्म करिष्ये। निर्विघ्नता  
सिध्यर्थं गणपतिपूजां करिष्ये। गणेशं पूजयित्वा पुण्याहं वाचयित्वा आचार्यप्रमुखाः  
सर्वे ऋत्विजः स्वशरीरशुद्ध्यर्थं पवनपावनभूतशुध्यादिप्राणप्रतिष्ठा मातृका न्यासा  
दीश्वकुर्युः। चित्पतिर्मापुना त्वित्यादि मंत्रैरब्जिद्रकांडपाठानुवाकैः पवनपावनं का  
र्यं। तथा भूतशुध्यादि मातृका न्यासादीश्वकृत्वा। पुरुषसूक्तं त्रिवारं जपेत्। ततः  
आचार्यः। भूमिभूमिमगान्माता। मातरमप्यगात्। भूयास्मपुत्रैः पशुभिर्योनि  
द्वेष्टिसमिधतामिति भूमिं स्पृश्व। पंचगव्यं कुर्यात्। अद्येत्यादि पंचगव्यसंमील



(8)

प्र० हे०

नि

नंकरिष्ये। गायत्र्या गोमूत्रं। गंधद्वारामिति गोमयं। आप्यायस्वेति शीरं। दधिक्राव्या इति दधि।  
शुक्रमसीति घृतं। देवस्य त्वेति कुशोदकं। प्रणवेनालोऽयं। प्रणवेनाभि मंत्रं च। प्रणवेन यज्ञिय  
काष्ठेनैर्मिथ्य॥ इति पंचगव्यं॥ ततः ईशान्या गत्वा गौरसर्वपैः सव्यक्रमेण मंडपां तो विकिरे  
त्। यदत्र संस्थितं स्मृतं स्थानमाश्रित्य सर्वदा॥ स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्र स्वं तत्र गच्छतु॥  
॥१॥ जितं ते पुंडरीकाक्षं नमस्ते विश्वप्तावन॥ सुब्रह्मण्यं नमस्ते स्तुमहापुरुषपूर्वज॥२॥ सि  
द्ध्यर्थं कान्समादाय कृत्वा चास्त्राभि मंत्रितान्॥ ईशानाभिमुखं स्थित्वा विकिरेत्सर्वतो  
दिशं॥३॥ ततः। प्रकीर्यते तथा छाजान् ईशान्या संग्रहः कुशैः॥ स्तूतानि राक्षसा वापि य  
त्र तिष्ठंति किंचन॥ ते सर्वे प्यपगच्छं तु शिव्यागं करोम्यहं॥४॥ इति विकिरमंत्रः॥ ततः पं  
चगव्यं न कुशैः सर्वत्र शुची वोहयेति तृचेन। आपो हि षेति तृचेन आपो हि षेति तृचेन  
इरावती देविष्णुर्मानस्तोकेति मंत्रैः शन्नं इंद्राग्नीति सूक्तेन देवस्य त्वेति आपस्तंबशा  
स्वाक्तविधिना अज्यः संस्तुतः यथेव्या इत्युक्तरनारायणेन वा प्रोक्षणं कार्यं ततः कृ

७

(8A)

य

तां जलिः स्वस्त्ययनं तां ह्यमिति मंत्रं द्वयं पठेत् । देवाः आयांतु यातु धानाः अप आयांतु । शिव  
यजनं रक्षस्वेति धूमौ प्रादेशं कुर्यात् ॥ ॥ अथ प्रासाद संस्कारः ॥ ॥ आचार्यः वक्ष्यमाण  
लक्षणं सहिरण्यं कलशं सपल्लवं वस्त्रं सूक्तं चंदनं लिप्तांगमुदकेनापूर्यत द्वक्त्रपात्रे  
अक्षतपत्रैः कणिकायां भास्करं परितः पूर्वादिदलेषु सोमादिग्रहान् प्रणवाद्यैर्नमोति  
नाममंत्रैरावाह्यं भास्करं विभावसुं ध्यात्वा हुत्वा नैवेद्याद्युपचारपूजां विधाय तं कलश  
मुधृत्य ब्रह्मघोषेण दुंदुभि शब्देन प्रागारभ्य शानं पर्येति शकुनसूक्तं पठन् प्रागुक्त  
मंत्रांश्च प्रासादां तमंडपं तश्च कुड्यं श्लिष्टां धारां स्नामयेत् । मंत्रांश्च । भूतानि राक्षसा  
वापीत्यादः पूर्वोक्ताः । ऊर्जस्यांगिरस्य ऋषिर्दक्षः ऋणो देवः सविता भवं मे इति मंत्रैः समु  
च्चार्य द्वादशाक्षरमंत्रेण अन्यमंत्रेण अष्टजूप्तेन मंडपं प्रासादं धूमौ पुष्पांजलिं वि  
किरेत् । ततः । प्रासादस्य तदंगानां मादौ कर्म क्रमागतं ॥ संस्क्रिया परिहार्यत्वा न्नं  
उपस्य ततः पुनः ॥ शिल्पादिदोषयुक्तायां धूमौ पुरुषावधिरवात्वा मुष्टिभान्नैः पाषा

(१)

प्र० हे०  
८

पौराण्यसुदृढविधिना प्रासादोचितां भूमिं निर्माय प्रासादं कृत्वा तत्र पूर्ववद्भुतसंघं निःसार्य  
तेनैव कलशेन पूर्वविहारभ्रमणादिविधाय प्रासादे मंडपे वा पूर्ववत्ताचार्येण विधिना वा  
स्तूपूजां विधाय ॥ अथ वास्तूपूजा ॥ मंडपे नैर्ऋत्ये हस्तमात्रां वेदी विधाय तदुपरिव  
स्त्रं प्रसार्य आचार्यः देशकालौ संकीर्त्य कुंडमंडपादिषु दीनाधिकंगतादिवास्तुदोष  
सूचितसर्वानिष्टनिवर्हणार्थं वास्तुयजनं करिष्ये वेङ्कपरिसुवर्णादिशालाकयान  
वेरखाः प्राकृपश्चिमायताः नवदक्षिणोत्तरायताः कृत्वा मध्ये कोष्ठचतुष्टयमेकीकृत्य  
प्रतिकोणं त्रिषु पदेषु सूत्रं दद्यात्ततो चतुर्विंशतिरूर्ध्वपदानि संपद्यते मंडलस्याग्नेय  
कोणे शंकुचतुष्टयं विशंतुश्चतुर्लेना गालोकपालाश्च सर्वतः ॥ प्रासादे त्ववतिष्ठंतु  
आयुर्बलकराः सदा ॥ १॥ इति मंत्रेण आग्नेयादिदिक्षु शंकुनरोपयेत् ॥ अग्निभ्योऽप्य  
थ सपेभ्यो ये चान्ये तत्समाश्रिताः ॥ तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तमं ॥ २॥ इ  
ति मंत्रेण शंकुवामपार्श्वे माषभक्तबलिंदद्यात् ॥ नैर्ऋत्याधिपतिश्चैव नैर्ऋत्याये च

८



(9A)

राक्षसाः॥तेभ्योबलिंप्रयत्नामिसर्वगृहंतुमंत्रितं॥१॥ओंतमोवायुरक्षेभ्योयेचान्येतत्समा  
श्रिताः॥तेभ्योबलिंप्रयत्नामिपुण्यमोदनमुत्तमं॥२॥ईशान्ये॥रुद्रेभ्योप्यथसर्वेभ्योयेचान्ये  
तत्समाश्रिताः॥तेभ्योबलिंप्रयत्नामिगृहंतुसततोत्सकाः॥३॥ततोवेद्यावस्त्रोपरिनवरेखाः  
प्रागायताउत्तरसंस्थाःकार्याःरेखादेवतानामानि।शांता१यशोवती२कांता३विशाला४प्राण  
वाहिनी५सती६वसुमती७नंदा८सुभद्रा९इति।ताःसंपूज्यातथैवदक्षिणोत्तरायताःकृत्वा॥  
हिरण्या१सुव्रता२लक्ष्मी३विभूतिः४विमला५प्रिया६जयाज्वाला७विशोका८इति।एताः  
पूजयेत्।ततः।मध्यपदद्वयेवास्तोहृदयेब्रह्मणो नमः।ब्रह्माणं आवाहयामि।एवंसर्वत्र  
पूर्वपदद्वयेदक्षिणस्तनेअर्यभो०अर्यभो०।तद्दक्षिणपदद्वयेजठरदक्षिणेविवस्वते०  
विवस्वतं०।तत्पश्चिमपदद्वयेजठरवामेभिन्नाय०मित्रं०।उदकपदद्वयेवामस्तनेऽथ्यध  
राय०ऽथ्यधरं०।आग्नेयपदाद्वयोर्दक्षिणहस्तेसावित्रसवितृभ्यो०सावित्रसवितरौ०।  
नैऋत्यपदाद्वयोर्दक्षिणमंडूयोर्विबुधाधिपजयौ।वायव्यपदाद्वयोर्वामहस्तेराजयश्मरुद्रौ॥

विबुधाधिपजमाभ्यो०

राजयश्मरुद्राभ्यो०

पा

प्र० हे० ईशानपदार्थयोस्त्रौमुखेऽप्यत्रौ। ततः अत्यपंक्तिगते ईशानपददक्षिणार्धे शिरसि शि  
विवने० शिखिनं०। तद्दक्षिणसार्धपदे दक्षिणनेत्रे पर्जन्याय० पर्जन्यं०। तद्दक्षिणपदद्वये द  
क्षिणश्रोत्रे जयंताय० जयंतं०। तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणांसे कुलिशायुधाय० कुलिशायुधं०।  
तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहौ सूर्याय० सूर्यं०। तद्दक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहवे सत्याय०।  
सत्यं०। तद्दक्षिणसार्धपदे दक्षिणकूर्परे ष्टशाय० ष्टशं०। तद्दक्षिणामेयपदार्धे दक्षिणबा  
हौ आकाशाय० आकाशं०। तत्पश्चिमार्धे न तद्दक्षिणप्रबाहवे वायवे० वायुं०। तत्पश्चिमसार्ध  
पदे दक्षिणमणिबंधे पूषे० पूषणं०। तत्पश्चिमपदे तदुत्तरपदे च दक्षिणपार्श्वे वितथाय० वि  
तथं०। तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे एव गृहक्षताय० गृहक्षतं०। तत्पश्चिमपदद्वये दक्षि  
णारौयमाय० यमं०। तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणजानौ गंधर्वाय० गंधर्वं०। तत्पश्चिमसार्ध  
पदे दक्षिणजंघायाम् गंगराजाय० गंगराजं०। तत्पश्चिमनैर्ऋत्यपदार्धे दक्षिणस्फिचि  
गाय० मृगं०। तदुत्तरार्धे पादयोः पितृभ्यो० पितृभ्यः०। तदुत्तरसार्धपदे वामस्फिचिदौ

(10A)

वारिकाय० दौवारिकं० । तदुत्तरपदे तत्प्राकृपदे च वामजं धायां सुग्रीवाय० सुग्रीवं० । तदुत्तरपदद्वये वामजानोपुष्पदेताय० पुष्पदेतं० । तदुत्तरपदद्वये वामोरो वरुणाय० वरुणं० । तदुत्तरपदद्वये वामपार्श्वे असुराय० असुरं० । तदुत्तरसार्धपदे वामपार्श्वे एव शेषाय० शेषं० । तदुत्तरपदार्धे वाममणिबंधपापाय० पापं० । तत्प्राकृपदार्धे वामप्रबाहौ रोगाय० रोगं० । तत्प्राकृसार्धपदे वामप्रबाहवे अहिभ्यो० अहिं० । तत्प्राकृपदद्वये वामकूर्परे मुख्याय० मुख्यं० । तत्प्राकृपदद्वये वामप्रबाहवे भल्लाय० भल्लं० । तत्प्राकृपदद्वये वामबाहौ सोमाय० सोमं० । तत्प्राकृपदद्वये वामांसे सर्पभ्यो० सर्पान्० । तत्प्राकृसार्धपदे वामश्रोत्रे अदितये० अदितिं० । तत्प्रागर्धपदे वामनेत्रे अदितये० अदितिं० । उत्तरे वा स्तोष्यते इति वास्तुप्रतिमां स्थाप्य । ततो मे उल्लाह हिः ईशानादिविदिक्षु कोणे । चरकीं १ विदारीं २ पूतनां ३ पापराक्षसीं ४ । प्रागदि स्कंदं १ चतुर्दिक्षो अर्यमणं २ जृम्भकं ३ पिलिपिष्ठं ४ । पुनः पूर्वादिदिक्षु । इंद्रं । अग्निं । यमं । नि र्कृतिं । वरुणं । वायुं । सोमं । ईशानं । आवाह्य सर्वाः संपूज्य । मंडलादीशान्या कलशं







## मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

---

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे  
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)  
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८  
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com